

Interview met de heer Johannes Segijn, geboren 21 augustus 1924.

Inhoudsopgave

1-6	grootouders en ouders
6-7	onderwijs
7-9	eerste werkgevers
9-13	kerk en jeugdwerk
13-15	werk bij de Zilverfabriek en de LOI
15	pauze
15-22	belevissen in de oorlog
23-25	verkering en huwelijk

Interview

I-1: Meneer Segijn, u heeft net al gezegd: je mag ook Jan zeggen, uw familie, zijn die allemaal in Leiden geboren?

G: Ja.

I-1: U sowieso?

G: Ja.

I-1: Uw ouders?

G: Ook. [Johannes Segijn, geb. 22-2-1897, overl. Leiderdorp 5-8-1981, magazijnbediende, tr. 23-10-1923 Susanna Maria Jacoba Laterveer, geb. 14-2-1897, overl. 26-1-1984; zij was een dochter van Adrianus Laterveer, geb. 31-1-1863, overl. 27-7-1922, tr. 27-6-1894 Maria Zirkzee, geb. 8-9-1866, overl. 22-7-1924]

I-1: En uw grootouders, zijn die ook in Leiden geboren?

G: Ook ja, allemaal. Je kan wel doorgaan. Ik moet boven een hele stamboom, die heb ik gekregen van... [Benata Hengstmengel-Koopmans], ze is nu weg bij het Archief, vanaf het begin dat ze dus hier in Leiden kwamen, en dat was in 1672.

I-1: Zo lang geleden?

G: Ja, het waren Hugenoten. Begrijpt u? Die mochten niet meer blijven in Frankrijk. Dat is altijd door gebleven in Leiden. In deze eeuw, begin, laten we zeggen, of vorige eeuw, toen gingen ze uitbreiden. Toen gingen ze weg. [Daniel Seguin, lakenwerker uit Lorimarijn in de Provence (Lourmarin ten oosten van Avignon?), trouwde 20-3-1707 Catharina Benjaminsdr. Elsthof]

I-1: Weet u nog iets van uw grootouders?

G: Heel veel.

I-1: Kunt u daar iets over vertellen?

G: In 1862 is mijn grootvader geboren. [Johannes Segijn, geb. 21-2-1870, sjouwer, pakhuisknecht, overl. 8-6-1935, tr. 3-6-1891 Sara Duyverman, geb. 23-7-1867, overl. 23-4-1945] En mijn

grootmoeder zou ik niet weten. Ze zijn getrouwd, ze moesten trouwen, helaas. [dochter Jacoba Segijn werd geboren 23-11-1891]

I-1: Moesten? Gebeurde wel eens meer.

G: Ja ja, en de kinderen, als mijn grootvader, als er wel eens wat was, en dan konden ze niks zeggen natuurlijk. "Jullie zijn gemeen; ik ben nog mee geweest naar het stadhuis", zeiden ze dan. [lacht]. Zo ging dat. Toen ik klein was, kwam ik er heel veel.

I-1: Waar woonden zij, uw grootouders?

G: Op de Herengracht op de hoek van de Kerksteeg [Herengracht 88, ook wel als 88a aangeduid]. Die bestaat niet meer, die Kerksteeg. Vroeger stond daar tegenover ook de kerk, hè? Bij de Herengracht. Maar die is al afgebroken, ik geloof al een jaar of veertig. Is weggehaald, staan ook al huizen voor in de plaats. [de Oosterkerk, Herengracht 55-59, werd gesloopt in juni 1977 en vervangen door 32 appartementjes]

I-1: En waar woonde u?

G: Maar mijn ouders die woonden om de hoek van de Kerksteeg [Kerksteeg 5; op 18-4-1931 vroeg J. Segijn vergunning voor een lompenopslagplaats in Kerksteeg 5 en 7, die werd verleend 17-8-1931]. Boven was het. Beneden was een schildersbedrijf, maar daar hadden ze niet zoveel mee te doen.

I-1: Weet u nog hoe dat schildersbedrijf heette?

G: Nee, dat weet ik niet meer.

I-1: Maar dat betekende dus dat u vlakbij uw grootouders woonde?

G: Ja.

I-1: Zag u ze veel?

G: Nee, ik woonde daar niet.

I-1: Oh, u niet. Maar toen u geboren werd, waar woonde u dan?

G: Waar ik was geboren? In de Haverstraat [nr. 83/85], achter het Levendaal. De Gortestraat en de Haverstraat. Ik zat in de Haverstraat. Ik weet heel veel dingen van mijn ouders.

I-1: Ik ga even terug naar uw grootouders. Had die een beroep, uw grootvader?

G: Die was koopman.

I-1: En er staat me ook bij dat u zei van de vorige keer in het kennismakingsgesprek dat hij een lorreboer was. Want we hebben een foto van u gezien. Dus hij was koopman?

G: Ja, dat is eigenlijk het idee geweest van altijd. Koopman is ie geweest. Maar jullie hebben gezien die foto.

I-1: Ja, prachtig.

G: Hij ging de boer op, begrijp je? Ik denk van textiel of wat andere dingen, want die boeren die konden vroeger niet zo makkelijk naar de stad gaan. Tegenwoordig hebben ze ook allemaal auto's, maar vroeger hadden ze dat niet. Dus hij zocht die mensen op en dan ging hij daar alles verkopen of zoiets. En dat heeft hij dus gedaan, ik weet niet precies welke dag natuurlijk, van begin van de twintigste eeuw.

I-2: Tot dat moment?

G: Nou ja, toen is hij gestopt daarmee en toen is hij met rommel, rommel had hij, wat ze allemaal hadden. Vroeger had je dan zo'n zaak, weet je wel, spullen wat nog enigszins te doen is, dat nam hij dan in. Dan gaf hij er wat geld voor. Wat hij er mee deed weet ik niet meer. Het werd weggehaald bij hem, dat weet ik nog wel. De slagers die gaven die botten; die wou ie ook altijd. En ik weet nog goed, dan stond daar zo'n weegplaats, met zo'n ding omhoog, en dan kon je er een zak op zetten en zo kon die wegen.

I-2: Wat gebeurde er met die botten?

G: Dat ging naar de lijmfabriek. Hij nam dat dan in en dan ging het in het groot naar de lijmfabriek.

I-1: Dat is echt dan een koopman.

G: Ja, dat was ie, dat zat er echt in. Hij had een zoon en die heeft dat overgenomen. Die had een kraam hier op de markt hier staan met textiel. Dat was een oom van me. Dat was niet van mijn vader, maar een oom van me. Dat was een zoon van mijn grootvader. Maar die had precies dezelfde ideeën. Hij had een kraam op de markt natuurlijk. Niet alleen hier in Leiden, maar ook in Wassenaar. Daar ben ik wel eens gaan kijken naar hem, hoe dat ging. Maar wat hij ook had, hij had kramen. Vroeger hadden ze geen kramen, maar toen heeft hij gezorgd dat ze kramen kregen. Maar ja, betalen moesten die mensen dat, begrijp je? Zo ging dat. Maar dat is voor de oorlog nog hoor, laten we zeggen in de twintiger jaren of zo iets.

I-1: Ging u als kind regelmatig op bezoek bij uw grootouders? Kwamen ze vaak bij u thuis?

G: Nee, dat niet. Niet zo veel, want het was wel een beetje druk bij ons.

I-1: Hoe kwam dat, dat het bij u zo druk was? Vier kinderen?

G: We waren met vier kinderen.

I-1: Bent u de jongste, de oudste?

G: Ik ben de oudste.

I-1: En waren het allemaal jongens?

G: Twee jongens [Adrianus, 1928, en Gillis, 1934] en één meisje [Maria, 1926]. Het meisje dat leeft nog. Maar die is in Overrhijn, daar zit ze in.

I-1: En dat andere meisje dat leeft niet meer?

G: Nee, één zus had ik.

I-1: Oh, ik dacht dat u zei dat er vier kinderen waren.

G: Vier kinderen. Twee jongens en dan ik erbij.

I-1: Drie jongens en één meisje.

G: De andere jongens die zijn allemaal al overleden. De familieziekte van ons is hersenbloeding. Mijn dochter heeft het ook. Dat gaat van de één naar de ander. Gek he?

I-2: Kunt u nog wat vertellen over uw vader en moeder thuis? Wat deed uw vader voor de kost?

G: Ik heb er niet aan gedacht hoor, maar ik heb nog een foto van mijn vader toen was hij nog militair. In de Eerste Wereldoorlog.

I-2: En was hij hier gelegerd in de kazerne?

G: Nee, hij was in Zeeland. Ik heb nog een foto dat hij met een paard staat.

I-2: Bij de cavalerie?

G: Ja. Maar toen was hij nog alleen; hij had nog geen vrouw.

I-2: Hij was geen beroepsmilitair?

G: Nee, voor zijn nummer natuurlijk.

I-2: En daarna, wat is hij toen gaan doen?

G: Toen is hij gaan werken natuurlijk. En inmiddels had hij dus, een beetje in die familie [onverstaanbaar], na die oorlog, maar een hele familie was dat. Want de één die nam een dochter mee en de ander die nam een zoon mee. Dus die families die waren samengesteld.

I-2: Goh, dat hoor je niet veel.

G: Nee, maar het waren allemaal familie van elkaar.

I-1: En wat voor werk deed uw vader?

G: Mijn vader die is toen, dat heb ik nog wel gehoord, er was een zwager dan, en dat was weer een broer van mijn moeder dan. Het was een hele familie. Die zwager die was boekbinder in Den Haag. Hoe heette die zaak nou? Het was in ieder geval een drukkerij. En daar was hij boekbinder. Maar dan ben je ook [onverstaanbaar].

I-1: Zetter?

G: Nee, dat zijn letterzetters. Een boekbinderij dat is het dan niet, maar ze doen een beetje van dat werk. Kleine dingen allemaal, begrijp je? En mijn vader, die was toen uit dienst gekomen, toen had hij met die zwager, die had dus gehoord dat die ook kon komen bij die zaak. Die was dus geen boekbinder, maar laten we zeggen: manusje van alles, boodschappen doen en zo.

I-2: Maar waar deed uw vader dat?

G: In Den Haag, bij die zwager. Hij moest heel veel dingen brengen overal in Den Haag. En hij kon maar niet leren al die straten die er waren, weet je wel? En dat vond hij helemaal niks: iedere keer zoeken naar een straat of wat dan ook. En toen is hij weggegaan naar Tieleman en Dros. Daar was hij magazijnbediende; zo heette dat.

I-1: En als voordeel dat hij niet steeds naar Den Haag hoefde.

G: In 1923 zijn ze getrouwd, met mijn moeder dus, en ze hadden een huis in de Haverstraat.

I-1: Zij moesten niet trouwen?

G: Nee, dat ging netjes. Maar dat heeft niet lang geduurd hoor. In oktober 1923 zijn ze getrouwd en in augustus 1924 ben ik al geboren.

I-1: Ze lieten er geen gras over groeien.

I-2: Deed uw moeder ook wel eens werk voor Tieleman en Dros? Groenten schoonmaken?

G: Nee, dat heeft ze nooit gedaan; dat heb ik nooit gehoord.

I-1: Maar deed ze iets van werk, uw moeder? Of was ze huisvrouw?

G: Ze was vrouw voor de kinderen. Mijn vader werkte voor Tieleman en Dros en het was ongeveer in de crisis en toen is hij ontslagen.

I-2: Hoe kreeg hij dan geld, steun?

G: Steun he?

I-2: Van de gemeente of van de kerk?

G: Nee, van de gemeente.

I-2: Heeft dat lang geduurd?

G: Ja, ik denk dat het ongeveer tot 1936, eerder al, ik denk '35, dat hij ontslagen is. In die dagen.

I-2: En is hij voor de oorlog weer aan het werk gekomen?

G: Dat wou ik vertellen. Er was geen werk, maar op zijn manier ging hij toch werken, begrijp je? Hij ging wassen voor andere mensen. En dat deed hij samen met mijn moeder.

I-1: Waar deden ze die was, bij de mensen thuis?

G: Nee, thuis. Ze hadden een grote tobbe en een wringer, dat weet ik allemaal nog wel. En zo'n hele grote gasbrander.

I-1: Dus ze haalden het vuile wasgoed thuis bij de mensen op en wasten het thuis in de Haverstraat? En als het klaar was?

G: Ze hadden vlak voor de deur hadden ze een soort rek en als er wasgoed is dan werd dat erop gehangen. Zo werkte dat, en niemand zou het weghalen. Dat deden ze niet. Net zoals je vroeger een fiets [onverstaanbaar]; dat hoef je niet te hebben, want geen mens zou je fiets weghalen. Da's helemaal anders geworden tegenwoordig.

I-1: Maar dan brachten ze die schone was weer naar de mensen toe?

G: Ja.

I-1: En daar kregen ze dan geld voor?

G: Daar kregen ze weer geld voor.

I-1: U heeft geen idee wat dat dan toen ongeveer opleverde?

G: Ongeveer een euro, of een gulden of zoiets.

I-1: Maar dat was toen wel een hoop geld?

G: Ja, maar daar hadden we wel een hoop werk natuurlijk.

I-2: En is uw vader nog aan ander werk gekomen?

G: Ja, dat zal ik u vertellen. Op een gegeven moment toen ging dat niet zo gemakkelijk meer met dat werk. En toen moest mijn vader, omdat hij werkloos was, moest hij gaan werken in Valkenburg. Dat vliegveld. En daar heeft hij meer dan een jaar gewerkt.

I-2: Om de landingsbaan te maken en die barakken?

G: Dat zal wel. Ik heb het nooit gezien hoor, maar daar ging hij altijd heen. Daar had hij het ook nog naar zijn zin ook. Hij wilde werken natuurlijk, nietwaar? Hij had in ieder geval nou werk.

I-2: Was dat door de gemeente georganiseerd?

G: Ik denk het niet [onverstaanbaar], maar dat weet ik niet hoe dat precies gaat. Ik weet alleen dat hij, met een bus werd hij daarheen gebracht, 's morgens, met andere mensen. En 's middags, tegen de avond, dan was hij weer thuis. En hij vond het nog fijn ook nog. Nou doe ik wat.

I-1: Nuttig bezig zijn?

G: Ja. Het zal wel niet zoveel geld [onverstaanbaar], maar het was in ieder geval meer als wat hij kreeg van de steun.

I-1: Als u nu terugdenkt aan uw jeugd, hoe voelt dat voor u? Als prettig, of zegt u: ik vond het niet zo prettig? Heeft u het altijd wel als prettig ervaren?

G: Ze zijn altijd goed voor ons geweest, de kinderen, allemaal. Ondanks dat ze nou niet zo rijk waren, nietwaar? Mijn vader die bemoeide zich nou eigenlijk niet zoveel mee. Als hij een sigaartje of een sigaretje had 's avonds dan vond hij het allemaal wel prima. [lacht] Hij dacht maar: dat moet moeder maar uitzoeken hoor. Ik moest ook heel veel boodschappen doen. Ja, dan had ik op een gegeven moment, dan moest ik gaan lopen, want ja, de goedkoopste zaken die werden dan altijd, moest ik dan gaan kopen. Ik weet goed dat ik heel veel dingen vanaf de Haverstraat helemaal naar de Haven, en dan was daar een zaak van Simon de Wit. Wel eens van gehoord?

I-1: Ja, weet ik ook nog.

G: Om de hoek zat die van de Haven en daar ging ik heel veel naar binnen. En de [onverstaanbaar], ja zo'n naam had het dan.

I-1: Fifo of zo?

G: Nee.

I-1: Ook een supermarkt of zoiets? Een kruidenierswinkel?

G: Die was ook goedkoop, die was ook niet duur.

I-1: Waren er ook nog winkels in de buurt waar u woonde? Een groenteboer of een bakker?

G: Ja, maar dat kon niet, want die waren te duur.

I-2: Winkelde u ook wel in de Groenesteeg?

G: Daar gingen ze heen, dat weet ik nog wel, zaterdag 's morgens dan. Als ik dan niet naar school was, dan ging ik dan mee. En dan was daar in de Groenesteeg was daar een soort slagerij, maar heel armoedig, weet ik het, en dan gingen ze daar darmen, gingen ze dan. En die werden dan gekookt en dat namen wij dan mee.

I-2: En daar werd worst van gemaakt?

G: Nee, dat werd zo gegeten, een beetje zout erop, dat was heerlijk. Het wordt nooit meer gemaakt natuurlijk, maar dat was toen in die tijd.... Kikkers, die heette Kikkers.

I-1: Kikkers? Stukjes darm?

G: Nee, die zaak heette Kikkers. [G. Kikkert, koopman, Groenesteeg 21?; een P.G. Kikkert, vleeschhouwerij en spekslagerij, was gevestigd Stieltjesstraat 59]

I-1: Oh, wat leuk dat dat nu bij u naar boven komt!

G: Bij Kikkers in de Groenesteeg, vlakbij de Middelstegracht. Ja, ik weet nog goed, daar gingen we heen. En dat vonden wij lekker. En dan kwam mijn moeder thuis en dan werd dat gelijk eruit gehaald, uit zo'n tas of weet ik waar dat in zat, en dan zaten we met zijn vieren...

I-1: U noemde net al zaterdags, als ik niet naar school moest, want dat was vroeger hè, dat de kinderen ook naar school moesten op zaterdag. Op welke school heeft u gezeten?

G: Op de, zal ik je laten zien, mijn rapport.

I-1: Mijn oog valt meteen op vlijt, een 8. En volgens mij heeft u dat uw hele leven blijven doen. Wat leuk, en lezen. Wat een mooi rapport, meneer Segijn. Wat een achten, gedrag! Gedrag een acht!

G: [lacht]

I-1: Dat is dus de school, Christelijke School Plantsoen. En dat waren zes klassen die u doorlopen heeft?

G: Meer: acht!

I-1: Acht klassen?

G: Ja, eigenlijk was ik uitgeleerd, ik mocht niet, maar op een of andere manier was ik nog leerplichtig.

I-2: U heeft tot 1938 op school gezeten?

G: Ja.

I-1: En toen, toen kwam u van deze school af, en toen?

G: Toen moest ik gaan werken. Eerst in een tuin op de grens van Leiderdorp, Zoeterwoude en Leiden. Daar was een tuinderij, was daar. En ik was gek op planten, hè? Heb ik nog. Die meester vond het leuk dat ik altijd zo met planten bezig was.

I-2: Kennis der natuur!

I-1: En wat deed u voor werk bij die tuinderij?

G: Als je zo oud bent, dus laten we zeggen 13 jaar, toen was ik 13 jaar, dan mocht ik wel op zo'n kwekerij. Dat mocht ik toen wel. En ik had dus ook mogen loopjongen. Maar niet in een bedrijf; daar mocht ik niet werken. Daar moest ik 14 jaar voor wezen. Vandaar dat ik bij die [onverstaanbaar] geweest. Maar ja, op 21 januari [=augustus] werd ik 14 jaar en de dag daarna ben ik gaan werken bij Pel. Heb je wel eens van Pel gehoord?

I-1: Ik heb er wel eens van gehoord; ik weet niet wat het was.

G: Suikerwerken.

I-1: Suikerbeestjes, Sinterklaas, borstplaat?

G: Ja.

I-2: Waar was dat Jan, die fabriek van Pel?

G: Op de Morsweg.

I-2: Op de Morsweg.

G: Je had ook nog, hoe noem je zo'n zaak, waar ze groenten... Je had hier vijf van die zaken, had je ervan. Dat was ernaast.

I-2: Bedoelt u misschien dat er een conservenfabriek naast stond? Van Nieuwenhuizen?

G: Ja, van Nieuwenhuizen; dat was er vlak daarnaast. Dat was ook op de Morsweg. Maar daar heb ik niet gewerkt hoor. In augustus ben ik dan bij Pel was ik dan, nietwaar? En daar was het dan heel druk nietwaar? En daar moest allemaal met die borstplaat, fondant en ook allerlei andere dingen. Maar dat was echt voor deze tijd, hè?

I-1: Soort seizoenswerk?

G: Ja, seizoenswerk. Half december, deze tijd ongeveer, toen kreeg ik bedank. Toen had ik niks meer natuurlijk. Nou ja, niks meer? Ik heb wel weer gewerkt natuurlijk. Toen ben ik gaan werken op de fruit, het was op de Hogewoerd was het. Hadden ze een zaak.

I-2: Een fruitwinkel? Een fruitmagazijn?

G: Ja, zoiets.

I-2: Een groenteboer voor fruit?

G: Meer allemaal fruit hoor. Want er was vlakbij ook een zaak en die was meer voor groenten, begrijp je?

I-2: En wat deed u daar in die zaak? Bestellingen?

G: Loopjongen. Ik moest mee, over de Herenstraat; had je vroeger, had je daar de veiling. Daar gingen we dan heen. Daar heb ik zelf nooit aan meegedaan natuurlijk, want daar was ik te jong voor. Maar die baas daarvan, die ging daar overal naar die zaken van die veilingen, en dan weet ik wel, dan moest ik gaan fietsen met een grote bakfiets en dan ging ik vol met fruit naar huis.

I-2: Als jongetje van 14 fietste u met een bakfiets vol met fruit langs de huizen? En ging u dan ook langs de klanten?

G: Ja, ik ging er wel langs om af te geven natuurlijk. Zelfs in Oegstgeest ben ik heengegaan. En het was in eind december en het was een hele koude winter.

I-2: Het was inmiddels '39 geworden?

G: In '38 was het.

I-2: In '38 was het. In '38 zat u bezig in de fondant en de suikerwerken, dus misschien een jaar dat u daarna bij de fruitwinkel terecht bent gekomen?

G: Ja, maar daar ben ik niet zo lang gegaan. Want mijn vader, die vond dat maar niks. Hij zei: "Daar kan je toch niet mee doorgaan?" In ieder geval ging hij vragen voor mij, want ik had verschillende ooms had ik dan en die waren in grafische bedrijven. Het waren boekbinders, maar ook drukkers, weet je wel, zetwerk. Dat zat allemaal in die familie. En mijn vader, hij heeft het zelf niet gehad natuurlijk, maar had graag gewild dat ik dan ook bij de grafische beweging, want die betaalden ook aardig in die tijd.

I-1: En wilde u dat zelf ook?

G: Ik praat van voor de oorlog nog, maar 28 gulden in de week. Dat was in die tijd een behoorlijke [onverstaanbaar]. Want ik had ooms, die hadden daar een eigen huis van.

I-2: Verdiende u toen 28 gulden in de week?

G: Nee, ik niet natuurlijk. Ik was loopjongen, ik kreeg 2,50 kreeg ik, per week. Ik ben toen gekomen bij Eduard IJdo. Heb u daar wel eens van gehoord?

I-2: Ja, de drukker.

G: Dat was vroeger een drukker, staat er nog op.

I-2: Bij de Hooglandse Kerkgracht?

G: Daar ben ik toen begonnen. Mijn vader die was gaan vragen of er iemand was voor zijn zoon, begrijp je? Toen moest die zoon dan maar komen.

I-2: Wat ging u daar doen, bij IJdo?

G: Eerst moest ik daar ook loopjongen. Boodschapjes doen, weet ik het. Niet dat ik me daar zat te vervelen, want ik kon verder niets doen. Drukken dat deed ik nog niet. Maar toen was het half jaar, was het op, en toen mocht ik gaan drukken. Op zeer jonge leeftijd.

I-2: Toen was u een jaar of 15?

G: Ja, bijna 15 jaar, het was in 1939. Ik weet nog goed....

I-2: Wat drukten ze daarvoor dingen?

G: Meestal voor die fabrieken hier, heel veel. Clos en [onverstaanbaar].

I-2: Clos en Leembruggen?

G: Ja, hadden ze heel veel werk van. Van die Hartevelt, van de jenever. De Waranke [?].

I-2: Waren dat allemaal reclames? Etiketten?

G: Reclamedingen en zo. D'r was er één, die is er niet meer geweest na de oorlog [onverstaanbaar], vlakbij de Burcht, in de Nieuwstraat, een hele grote zaak voor ijzerwerken [fa. H.E. van der Heide, ijzerhandel, Nieuwstraat 2-8, 12, Hooglandse Kerkgracht 33, 39-45]. Elk jaar werd daar een boekje uitgemaakt en dan kon je kijken en zien...

I-1: Een soort catalogus, zeg maar?

I-2: Dus IJdo werkte vooral voor de ondernemingen in Leiden?

G: Ja, en weet je nog, KLM, daar werkte IJdo ook voor. Spaandonk [?] zo heette die man, die woonde zelf bij IJdo boven, want IJdo zelf die had een villa in Oegstgeest [J.W. IJdo Ezn., directeur Boek- en Steendrukkerij Eduard IJdo, Prins Hendriklaan 22, Oegstgeest].

I-1: Die boerde goed?

G: Ja. Geen aardige man. Nee.

I-1: Er zaten veel drukkers in Leiden, hè? Er zat veel grafische industrie.

G: Heel veel. Je had Brink op de Oude Rijn, of Blink; hij is er nog steeds.

I-1: Of Brill?

G: Brill. Ja, precies.

I-2: Die zat er toen ook al?

G: Die zat er toen ook al. Ik had een kennis dan, een vriend, die ging daar werken; dat weet ik nog wel.

I-1: Had u veel vriendjes of vriendinnetjes op die leeftijd?

G: Mijn ouders waren erg christelijk. Dat was vroeger zo, nietwaar?

I-2: Welke kerk gingen ze?

G: De Hervormde Kerk.

I-2: Welke?

G: De Oosterkerk; daar gingen ze heel veel heen. Maar ik ging ook met mijn vader mee naar de Hooglandse kerk. (laat cd van Bach zien)

I-1: Kijk dan, mooi. Naar een concert.

G: Daar ging ik heen. Met mijn vader.

I-1: Vond u dat prettig als kind?

G: Ja, prachtig. Ik vond het fijn dat ik mee kon.

I-1: En met vriendjes of vriendinnetjes, trok u daar mee op? Wat deden jullie als jongelui?

G: We gingen naar waar nu tegenwoordig die, op het Levendaal, hoe heet dat nou?

I-2: De Dirk, bedoelt u?

G: Nee, nee. Voor begrafenissen.

I-1: Janson. Dat heet Janson toch, voor die begrafenissen? [Levendaal 103]

G: Vroeger was dat een wijkgebouw. Ik was een jaar of tien en toen werd ik al lid van K en G.

I-1: En dat staat voor?

G: Kunst en Genot. Naderhand hebben ze dat veranderd en toen werd het Kunst en Genoegen. Maar het begon met Kunst en Genot.

I-1: En wat deden jullie daar als jongelui?

G: Mondharmonica.

I-1: Oh, dat heeft u daar leren spelen?

G: Ja, maar dat had ik zelf al daarvoor al geleerd. Ja, vroeger deden ze dat heel veel. Tegenwoordig hoor je ze niet meer.

I-1: Heeft u er nog één? Speelt u nog wel eens?

G: Nee. Ik zou het nog wel kunnen hoor, ja, ik denk het wel.

I-2: Doen we na afloop.

G: (lacht)

I-1: Muziek maken met elkaar, en waren dat alleen maar jongens?

G: Alleen jongens, geen narigheid. (lacht)

I-1: Narigheid? Dat brengt mij tot een brutale vraag, want u zei in het voorgesprek dat uw grootouders die moesten trouwen, maar in alle generaties dan kwam dat wel eens voor. Als dat voorkwam, dan had je een slechte start. Hoe was dat vroeger in uw tijd? Kreeg u seksuele voorlichting?

G: Nee. Helemaal niet.

I-1: Maar waarom geeft u nu de meisjes de schuld van narigheid?

G: (lacht)

I-1: Want u heeft op een gegeven moment ook een meisje gekregen. Waar heeft u uw vrouw ontmoet?

G: Zo ver zijn we nog niet.

I-2: Eerst nog over dat jeugdwerk; komen we straks op de romance?

G: K en G, dat was zaterdagmiddag, dat was voor de jongens. En de ouderen, die moesten vrijdagavond al.

I-2: En was het alleen voor de christelijke jongeren?

G: Christelijk, dat staat er ook bij.

I-2: Niet voor de katholieken en de socialisten?

G: Nee. Alleen voor de hervormden en de gereformeerden misschien. Dat mag wel natuurlijk. Een rooms-katholiek? Nee.

I-2: U kende dan ook geen katholieke kinderen? U speelde niet met katholieke jongens?

G: Nee. Ja, toch wel: in de Haverstraat was daar een gezin, die hadden ook kinderen van mijn leeftijd, en dat weet ik nog goed, het was nog geen oorlog, en toen ging een meisje daarvan, die kon gaan werken bij V&D. Maar dat mocht je alleen als je rooms was. En toen hebben ze gezegd dat ze ook rooms-katholiek waren. Maar dat waren ze niet. En toen zijn ze daar op een gegeven moment achter gekomen en toen moest ze weg. Ja, echt gebeurd. Je had meer van die zaken hoor waar alleen maar rooms-katholieken waren. [onverstaanbaar] De Koning op de hoek van de Haarlemmerstraat.

I-1: Wat voor zaak was dat?

G: Nou, ook kleding.

I-1: En Peek en Cloppenburg?

G: Nee, niet van De Koning, het was een ander. Pieck [Haarlemmerstraat 228], en dan was er nog één. Dat waren van die grote zaken op de Haarlemmerstraat en dat was alleen voor rooms-katholieken.

I-1: Want in de Breestraat zat vroeger ook Peek en Cloppenburg. Was die ook alleen maar voor katholieken?

G: Dat weet ik niet.

I-2: Maar Kunst en Genot, de jeugdbeweging....

G: Daar ben ik lid gebleven tot de oorlog. En toen kon je geen mondharmonica meer krijgen.

I-2: Werd het gesloten in de oorlog?

G: Nee, ze hebben toen een soort jongenskoor opgericht om ze van de straat af te houden, begrijp je? Ja, dat is zelfs doorgegaan. Ik ben toen gitaar gaan leren. Ik heb halverwege de oorlog heb ik een gitaar kunnen kopen. En dat heb ik een hele tijd gedaan. Ik heb hem nog steeds staan.

I-1: Dus u bent muzikaal?

G: Nou, ik weet het niet.

I-1: Nou, mondharmonica, gitaar.

G: In ieder geval...

I-2: Deze foto, die....

G: Dat was van de jongensvereniging.

I-2: Was dat iets anders dan Kunst en Genot?

G: Nee, dat was wat anders. Ja, die waren er ook wel lid van hoor.

I-2: Maar wat was dit dan voor vereniging (wijst op foto)?

G: Dat was de jongelingsvereniging van de kerk.

I-2: Kunt u daar iets van vertellen?

G: [onverstaanbaar] Van christelijkheid, weet ik het allemaal. De hele zondag zat ik, 's morgens was ik in de kerk, dat was om 10 uur, dat weet ik, dat was bij meneer Hakkaart, dat weet ik nog wel, die naam. Hakkaart die was niet getrouwd, die man, en om 12 uur dan was het zondagsschool. Dan waren we eerst even thuis geweest, misschien dat we dan [onverstaanbaar] en om 12 uur dan zaten we weer bij die zondagsschool.

I-2: Waar zat de zondagsschool? Ook in de Oosterkerk?

G: Nee, op het Levendaal. Bij K en G ook; daar werd heel veel gebruik van gemaakt.

I-2: Wat leerde u op de zondagsschool?

G: Allemaal Bijbel.

I-2: Op uw rapport heeft u een 9 voor Bijbelkennis.

G: Ja, het was allemaal niet voor niks. (lacht)

I-2: Maar organiseerde die jongelingsvereniging dus ook uitjes?

G: Ja, dat is één keer gebeurd. Een kamp in de zomervakantie.

I-2: Alleen met jongens, neem ik aan?

G: Ja, voor de oorlog was het alleen met jongens. Later toen kwamen de dames erbij.

I-2: Toen begon het verval?

G: Nee, helemaal niet. Ze waren wel apart hoor.

I-2: Wat deden jullie op zo'n kamp?

G: Nou, dat was hartstikke leuk. Ik heb het één keer meegemaakt. Het was ook duur hoor, het was ongeveer 10 gulden voor de hele week hoor, 10 of 11. Hoe dat nou gekomen, is weet ik niet, maar mijn ouders die konden, voor de halve prijs mocht ik ook mee.

I-2: Waar ging u naar toe?

G: Nunspeet; op de Stakenberg. Je kan nog kijken daar zo. Stakenberg.

I-2: En hoe ging u daarnaartoe? Met de bus?

G: Met de trein. En dan stap je daar af, van dat station daar, en dan stond er klaar een boerenwagen en dan gingen alle koffers gingen daar dan op en dan moesten wij zelf daar achter aan lopen. Maar dat was een heel eind lopen, dat weet ik nog wel.

I-2: Met hoeveel jongens deden jullie dat?

G: Ik denk iets van 40 jongens. Want we hadden vier grote tenten, hadden we. En nog een grotere tent; dat was voor vergaderingen. En voor het eten, maar dat was allemaal buiten hoor.

I-2: Maar het was niet alleen maar spelletjes? Er werd vast ook iets verteld over vorming?

G: Nee, maar er werd wel 's morgens, hoe noemen ze dat ook weer.....

I-2: Een soort appèl?

G: Nee, het had een heel andere naam. Uit de geschiedenis hadden ze dat gepakt. Dat je dan buiten staat, kerstmis, maar...

I-2: Met gebed?

G: Ja, alles erbij.

I-2: Maar door het jaar heen ging u elke zaterdag naar Kunst en Genot?

G: Ja, en naderhand, toen ik ouder werd, toen ging ik ook vrijdagavond. De ouderen gingen naar vrijdagavond.

I-2: Wat gebeurde er op vrijdagavond?

G: Kreeg je ook les en muziek. In de oorlog kon dat niet meer en toen is dat jongenskoor, daar ben ik niet meer bij geweest. Met mijn gitaar.

I-2: Maar u werd ook ouder, hè?

G: Ik was 16 jaar.

I-2: U was hard aan het werk?

G: Ik had al verschillende bazen gehad.

I-2: Maar in de oorlog zal het werk wel zijn afgenomen, bij de drukkerij IJdo?

G: Nee, toen was ik al weg, daarvóór al. Dat was toen de oorlog uitbrak. KLM, die ging weg, want daar was geen werk meer voor. En je had ook van die fabrieken, dat werd ook minder natuurlijk. En toen werd er gezegd van: sorry, maar we hebben geen werk meer. Dus toen ben ik weggegaan. Dat was het begin van de oorlog, nee, toen was het nog geen oorlog. Toen was het mobilisatie in 1939.

I-2: Maar al spoedig zat u zonder werk in de oorlog?

G: Nee, ik ben geen dag alleen. Toen ben ik via een kennis dan... Weet je waar ik werk kon krijgen? Bij de Zilverfabriek in Voorschoten. Toen ben ik daarheen gegaan. Ben geen dag alleen geweest. Ja, toen moest ik, bestek met zilver en zo.

I-1: Soort solderen?

G: Ja, precies, zo deed ik dat.

I-1: Nou, dat lijkt mij best mooi werk.

G: Was hartstikke leuk werk.

I-1: En hoe lang heeft u daar gewerkt?

G: Twee maanden of drie maanden.

I-1: Oh, dat is niet zo lang.

G: Want mijn vader had van een kennis gehoord dat ik in een drukkerij, dat was, dan ben je grafisch, ben ik dan veel beter. Dus ik ben weer weggegaan bij die Zilverfabriek. Ze waren kwaad dat ik wegging.

I-1: Ze waren net zo blij met u?

G: Ja, echt waar.

I-2: Ging u toen naar Alphen aan den Rijn?

G: Nee, zover was ik nog niet. Bij de LOI, heb je daar wel eens van gehoord? Daar ben ik geweest. Daar heb ik gewerkt van 1940, ik denk in maart, het was in ieder geval voor de oorlog, vlak voor de oorlog, laten we het maar op maart houden. In ieder geval ben ik daar geweest en dat was in de boekbinderij. Achteraf was het ook geen echte boekbinderij, was het niet. Maar het is allemaal goed gekomen. Daar heb ik dus gewerkt. Heel veel reclame, en dat ging door heel Nederland heen. En dat moesten wij dan sorteren, meestal met nieten. En dat waren van die boekjes dan. Niet dik, zo iets ongeveer, dat moest ik doen allemaal.

I-2: Heeft u er lang gewerkt? Waar zat die zaak dan?

G: Om de hoek van de Johan de Wittstraat. Het was geen echte..., ze hadden wel een stuk aan de achterkant erbij gedaan van die villa's die er stonden. Er was een rijtje villa's, weet je wel? En daar achteraan hadden ze dan een drukkerij, hadden ze daar.

I-2: Dus ze hadden een drukkerij aan de Johan de Wittstraat?

G: Ja; een hele tijd heb ik daar gewerkt. Een aantal jaren. Ik kon aardig meegaan; ik deed alles. Ik weet nog goed: er was iemand die deed niet anders dan snijwerk. Zo'n snijmachine, die hadden ze daar ook. Die man had op een gegeven moment een maagzweer en toen moest hij gaan rusten. En toen hadden ze niemand voor het snijwerk. Toen moest ik dat gaan doen. Ik was 16-17 jaar.

I-2: En dan stond je bij de snijmachine?

G: Dat mocht eigenlijk nog niet.

I-2: Best gevaarlijk werk. Dan kan je wel je vingers verliezen.

G: Jazeker. Tegenwoordig zijn ze zo gemaakt dat je niet...

I-2: Men nam best een risico met die kinderen in die tijd, hè?

G: Ik had er het echt naar mijn zin hoor. Ik vond het wel fijn met die snijmachine. Ik was er toen een jaar of twee, 1942. Ik heb het hele begin van die oorlog en alles meegemaakt. Ik heb er staan kijken bij de zaak en zo, bij Leidsestraat; ik weet niet of het er nog is, een soort weiland, stonden wij te kijken naar de Duitsers die naar beneden kwamen.

I-2: Op 10 mei 1940 zag u daar de aanval op Valkenburg?

G: Dat heb ik allemaal meegemaakt.

PAUZE

I-1: Wat kunt u zich herinneren, wat niet prettig was, maar misschien hebt u ook prettige herinneringen? U mag zelf kiezen wat u wilt vertellen.

G: Die van prettige dingen niet zo veel, want je komt net in die leeftijd dat je met die Duitsers nargheid krijgt.

I-2: Uw jeugd is daardoor veel beïnvloed?

G: Ja. Ik was nog bij die zaak daar, de LOI. Of het op een maandag geweest is, weet ik niet, maar het was in juni 1942. Eind juni; nu weet ik het weer. Ik was daar aan het werk, 's morgens, allemaal natuurlijk, toen kwam er op een gegeven moment iemand binnen en die zei gelijk: "Stoppen ermee!" Het was een Hollander hoor die dat zei. Maar er stonden wel lui met speldjes.

I-2: Van de NSB?

G: Nee, van de Duitsers. Met die hakenkruizen. En een soort uniform hadden ze ook aan. Stonden erbij, twee van die lui. Op last van de Duitsers mochten we niet meer werken. Je moest gewoon alles laten liggen wat je had, weet je wel; ik had een soort overall aan, die heb ik nog maar gauw meegenomen, mijn kleding, mijn jas natuurlijk, die heb ik meegenomen en zo moest je weg.

I-2: En weet u waarom de zaak gesloten werd?

G: Nooit heb ik dat gehoord wat er gebeurd is.

I-2: Wilden ze u hebben voor de arbeidsinzet?

G: Nee, ze wilden mij niet. Ze kwamen niet voor de mensen.

I-2: Was het misschien omdat ze geen papier meer mochten gebruiken?

G: Nee, ik weet niet, er is wat geweest maar dat heb ik nooit gehoord. Ik tenminste niet. Misschien anderen wel, maar ik heb het nooit gehoord. [onverstaanbaar] En ik kreeg ook geen salaris, kreeg je ook niet. Een heel rare beweging was dat toen, weet je wel. Nou, wat zei mijn moeder toen? "Joh, moet je eens luisteren, laat maar gaan daarzo, je gaat ergens anders werken." (lacht) Zo was mijn moeder ongeveer. Dus ik ben toen weggegaan. Ik heb er ook nooit meer wat van gehoord, wat er gebeurd is of wat dan ook. Ik heb wel van anderen gehoord, van mensen die daar weer gingen

werken. Die ouderen, die drukkers en zo, die zijn weer aan het werk gegaan daarzo. Maar ik ben daar niet meer aan het werk gegaan. Ik ben naar een echte boekbinderij gegaan. Pulle, op de Oude Rijn. Pulle, heette dat [N.V. Boekbinderij en Linieerinrichting v.h. firma J.G. Pulle, Oude Rijn 34-36]. Eigenlijk nog wel goed geweest ook, want daar werden echte boeken gemaakt. Dat was bij die LOI was dat niet zo; beetje reclame en wat je allemaal had, weet ik het allemaal.

I-2: En daar leerde u het vak?

G: Echt het vak. Maar het was wel middenin de oorlog.

I-2: Was het voor die boekbinderij niet moeilijk om nog opdrachten te krijgen?

G: Ik denk het niet hoor. Ze hebben tot aan de Hongerwinter....

I-2: Tot aan de Hongerwinter hebben ze wel kunnen werken?

G: Nee, toen kon het niet meer. Want je had geen.....

I-2: Energie meer? Geen licht, geen gas?

G: Niks, niks, niks. We hadden een kachel, hadden ze gemaakt, en die werd gestookt, oude rommel werd er in gegooit. Weet ik het allemaal. Maar dat was in de Hongerwinter. Voor die tijd, in 1943, toen moesten alle mannen van 18 tot 35 jaar moesten naar Duitsland. Die veldslag is daar geweest, bij Stalingrad, daar zijn heel veel Duitsers, duizenden, zijn daar omgekomen. Ze hadden dus gebrek aan personeel. Toen moesten die Hollanders maar komen. Waarom weet ik niet, ik kreeg een soort, maar ik moest hier naar de Doezastraat, want daar was een arbeidsbureau. Daar was ik geweest en daar hadden ze gezegd: "Je moet ook naar Duitsland, maar je moet nog even wachten". Waarom weet ik niet. En wat gebeurde er toen? Ik had een maagzweer, die had ik ook gekregen in de oorlog. En toen was ik behoorlijk ziek ervan. En toen moest ik gaan rusten. Ja, echt waar. Ik kreeg speciaal voedsel; dat kreeg ik allemaal nog wel toentertijd. En toen was het al zomer en toen kreeg ik de oproep voor Duitsland. Ik ga naar de dokter toe en zeg: "Moet je eens luisteren, dokter, ik heb een maagzweer", en ik zeg: "kan ik daar niet vanaf komen dan, van die Duitsers, weet je wel?" "Daar gaan we werk van maken". En inderdaad: wat of wie dat gedaan heeft, ik moest hier naar de Doezastraat, ik moet hem nog ergens hebben, de [onverstaanbaar] moest ik bij mij dragen. Ik hoefde niet naar Duitsland.

I-2: U was vrijgesteld?

G: Ja.

I-2: Weet u nog hoe er in uw kerk gepreekt werd over de Duitsers? Wat zeiden ze in die Oosterkerk? Werd u gewaarschuwd, heeft u daar wat van meegekregen?

G: Die predikanten waren echt niet voor de Duitsers, echt niet. Ja, er was wel een NSB'er, was een dominee hier.

I-2: Dominee Boissevain?

G: Ja, dominee Boissevain.

I-2: Preekte die ook in uw kerk?

G: Ja, in de Pieterskerk, maar dan kwamen bijna geen mensen hoor (lacht). Dan was er bijna niemand.

I-2: Niet alle dominees waren NSB'ers.

G: Nee, helemaal niet. Hij was de enige.

I-2: Maar uw vaste dominee, hoe ging hij?

G: Vast? Je had er verschillende. Kelder, dominee De Wit die was er toen, en dominee Vossers, Riemers, en die waren helemaal anti-Duits.

I-1: Maar hoe was het bij u in huis tijdens de oorlog? Hadden jullie te eten, moesten jullie op pad, wat moet ik me daarbij voorstellen?

G: Nou, alles was natuurlijk op de bon. Dan ging je wel eens proberen om er iets bij te krijgen. Iets extra's. Het is nog aardig doorgegaan tot die Hongerwinter. Toen was het afgelopen.

I-2: En hoe kwam u de Hongerwinter door?

G: Heel slecht. Drie keer ben ik naar Noord-Holland geweest. Vier keer, vier keer naar Noord-Holland geweest. Op de fiets. De eerste keer was bij Schagen, in die buurt.

I-2: En dat was waarschijnlijk in het najaar van 1944?

G: Ja, het najaar, toen begon het. November.

I-1: En dan ging u met de fiets daarnaartoe. En dan ging u bij de boeren langs?

G: Bij de boeren. Meestal zag je het wel, want dan zag je al die mensen met die aardappelen of wat een ander had; dan kwamen ze allemaal aanzetten.

I-2: Wat heeft u mee terug genomen van uw reizen?

G: Van alles. Graan, gerst, weet ik ook, kreeg een hele zak met gerst mee, en je zou toch zeggen: wat moet je nou met gerst? Mijn moeder wist er nog wat van te maken.

I-2: Koekjes?

G: Pap.

I-2: En had u nog last van NSB'ers die het in beslag namen?

G: Ja. Nou, ik heb er geen last van gehad, dat niet. Maar ik ben wel gewaarschuwd. Dat deden ze gelukkig wel als die lui stonden ergens, weet je wel? Landwachters. Kijk uit, want daar en daar is het niet veilig.

I-2: Uw fiets is ook niet in beslag genomen?

G: Nee, ook niet. Ik had een oude fiets met houten banden. Maar ik heb er wel gestaan hoor, dat iemand die had een prachtige fiets en toen kwamen de Duitsers en die haalden gewoon die fiets van die man weg. Kon die een oude erbij krijgen.

I-2: Maar zo'n reis, die duurde meerdere dagen?

G: Ja, want om acht uur moest je binnen zijn.

I-2: Hoelang was u dan weg, ongeveer?

G: Twee of drie keer is het geweest.

I-1: Waar sliep u dan?

G: Meestal in een schuur tussen de varkens. Dat was niet zo lekker.

I-2: Hoeveel dagen was u onderweg?

G: Drie dagen ongeveer.

I-1: En ging u alleen of had u vrienden?

G: Twee keer ben ik met een vriend meegegaan, Bram Smit; toen zijn we met zijn tweeën gegaan en twee keer ben ik alleen gegaan. In april 1945 ben ik nog gegaan. Die boeren die wilden geen geld meer. Dat geld dat had toch geen....

I-2: Wat nam u mee om te ruilen?

G: Een nieuwe overall.

I-2: Die heeft u geruild voor aardappelen?

G: Nee, voor die gerst.

I-2: En wat heeft u nog meer afgestaan?

G: Ik heb ook nog gegeven geld, maar dan zilver, zilveren munten.

I-1: Oh, dat wilden ze wel?

G: Ja, dat wilden ze wel hebben.

I-2: Hoe ervaaarde u dat, dat u zilveren munten moest afgeven voor voedsel?

G: Ja, dat is nou eenmaal zo. Je had geen eten, dus.

I-2: Maar vond u het niet oneerlijk? Had u niet het gevoel dat u uitgeknepen werd?

G: Nou ja, je was wel blij dat je eten had, nietwaar? Ik was wel blij met wat ik kreeg, nietwaar? Voor die gerst ook. Ik weet niet wat het is, maar ik heb het meegenomen (lacht). Maar ze ging er pap van maken en het was nog lekker ook (lacht).

I-1: Heeft u ook bloembollen moeten eten?

G: Ja, tulpen. De rest was niet te eten hoor, die hyacinten. Nee, het was alleen maar tulpen.

I-1: En ging u ook wel naar de gaarkeuken?

G: Ja.

I-1: Waar was die gaarkeuken?

G: Op de Langegracht. Daar was echt een keuken, waar alles gemaakt werd. En met een paard en wagen werd het dan overal gebracht. Er waren geen auto's ook meer. Zo werd het rondgebracht. Meestal bij scholen.

I-1: Ik heb wel eens gehoord: op de Burggravenlaan was ook een gaarkeuken, in een school.

G: Ja.

I-1: U heeft de vorige keer verteld dat u ook wel naar Valkenburg ging en dat u daar hout uit de grond haalde om te stoken.

G: Nee, dat zat anders. Toen was het al april 1945. Toen zag je het eindje al. Maar ik had geen werk meer; die boekbinderij die kon niet werken meer. Je had ook geen school, geen stroom. Niks was er,

geen verlichting, niks was er, dus je kon niet werken daarzo. Dus toen ben ik met een vriend, hoe hij er aan gekomen is weet ik niet, kon ik meegaan naar Valkenburg. Daar werden allemaal stukken hout, moesten eruit.

I-1: Soort bielzen?

G: Allemaal hout en dat werd eruit gehaald. Uit de grond.

I-1: En dat nam u mee naar huis om te stoken?

G: Nee, die boer die pikte dat natuurlijk. Maar wij namen ook wel mee hoor. Maar ja, met een fiets kan je niet zoveel meenemen.

I-2: U vertelde in het voorgesprek een aardig verhaal over vrienden die naar Duitsland gingen en die meisjes meenamen uit de Oekraïne. Hoe ging dat in zijn werk?

I-1: Ja, want u ging niet naar Duitsland. Dus u kreeg niet een lief mooi meisje uit de Oekraïne?

G: Marina en nog één, Maria. Dat waren twee vrienden van mij en die moesten, dat was 1943. Toen ze allemaal naar Duitsland moesten. Dat was in maart, ik meen in maart, ja, maart is dat geweest. "Jan, ga je ook mee, ga je ook mee?" "Nee, het spijt me wel", zei ik, "als ik erbuiten kan blijven, dan ga ik er niet heen". En toen is die narigheid gekomen met die maagzweer. Ik heb wel brieven gestuurd naar ze, dat wel.

I-2: Waar zaten die vrienden van u?

G: In Leipzig. In, hoe noemen ze dat ook alweer?

I-1: Barakken.

G: Barakken, hadden ze hele rijen van, allemaal daar.

I-2: Bij een fabriek?

G: Ja, dat zal wel. Maar die Oekraïne-meisjes, die zaten daar ook in zo'n barak.

I-2: En daar ontstond die vriendschap tussen die jongens en die meisjes?

G: Tuurlijk, dat begon natuurlijk, dat begrijp je wel. En toen was het afgelopen; toen moesten ze terug naar Leiden, naar Holland, en toen hebben ze allebei de meisjes die ze hadden, dat vriendinnetje dan, en die hebben ze toen meegenomen.

I-2: Maar bij de grens ging het mis?

G: Bij de grens was het mis, maar daar stond een aalmoezenier, uit het leger, en die heeft toen gezegd dat ze getrouwd waren. Met een of ander verhaal erbij. En toen mochten ze wel.

I-1: Maar hoe werden die dan ontvangen door de ouders van die jongens?

G: Die wisten niks.

I-1: Dan komt ineens je zoon thuis...

G: Er was geen telefoon, d'r was niks meer, geen post, niks. Dus ze hoopten dan maar...

I-1: Dus dan staat er ineens je zoon voor je neus met een meisje?

G: Ja, precies.

I-1: Hoe werd dat ontvangen dan?

G: Bij de één die vonden het helemaal niet leuk natuurlijk, die waren christelijk, weet je wel? Ze hebben die meisjes niet weggestuurd, dat hebben ze niet gedaan. Maar ze hebben wel gezegd, dat weet ik van Leendert heette die één, had die moeder gezegd: "Hou er rekening mee: je gaat niet met d'r in bed". (lacht). Echt gebeurd.

I-1: Apart slapen, hè? Stel dat er iets van kwam.

I-2: Zijn die beide jongens allebei getrouwd met die dames?

G: Ja, jaren; niet in 1945, dat niet. In 1946. Ja, want het ergste, die ene heette Piet en die moest toen naar Indonesië. Ja, want eerst was hij daar geweest in Leipzig, is ie geweest in Duitsland, en toen moest hij in 1946, toen was hij getrouwd. Dat meisje, ze hadden al een soort onderkomen bij een oude man, en ze was alleen, [onverstaanbaar].

I-1: Bent u nog lang bevriend geweest met die jongens?

G: Nou, eigenlijk niet meer.

I-1: Kunt u zich nog iets herinneren van de Bevrijding? Wat er gebeurde hier in de stad?

G: Ja, heel veel.

I-1: Ziet u dat nog voor u hoe de Duitsers weggingen? De Canadezen naar binnen kwamen?

G: Ik weet nog goed, die 5 mei, ongelofelijk, dat was ongelofelijk, echt waar.

I-1: Wat was er zo ongelofelijk?

G: Dat die mensen zo uitgelaten waren, weet je wel? Dat die rot Duitsers, die rotmoffen, je hebt toch een hoop narigheid gehad van die lui gehad, nietwaar? Ik zat nog te denken de laatste keer dat vlak voor de oorlog, toen was het stadhuis afgebrand, hebben ze een nieuwe, heeft een tijd geduurd natuurlijk. Toen was het klaar, en toen moest er een, hoe heet het, met die klokken, een carillon, moest er komen. Is gekomen. In 1983, vlak voor de oorlog...

I-2: 1938 bedoelt u?

G: Ja, toen bij de optocht van 3 oktober, is er toen, ik zie nog zo die meisjes staan met die zakjes en toen werd er gecollecteerd voor het carillon. Maar in de oorlog, dat was in 1943, hebben ze het opgehaald. Ik heb er nog naar staan kijken, daarzo. Ze konden die grote er niet uit krijgen, hè? Nee, die bourbon [bourdon] konden ze er niet uit krijgen.

I-2: Te zwaar?

G: Nee, niet te zwaar, maar hij was ingemetseld, begrijp je? En toen konden we op 5 mei, er was geen elektriciteit, dat had je niet, hebben we om de beurt, heb ik bij gestaan, de klok geluid. Hebben we de hele dag hebben we dat gedaan. Hele rijen gingen er hossend over de Breestraat.

I-2: Heeft u nog gezien dat er meisjes werden kaalgeschoren?

G: Ja.

I-2: Waar gebeurde dat?

G: Dat was op de Hoge Rijndijk. Tegenover de HBS.

I-2: Bij de Garenmarkt bedoelt u?

G: Nee, je weet toch wel waar de Hoge Rijndijk is?

I-1: Op de hoek van de Burggravenlaan?

G: Ja, daar was het, het is er nog steeds. Daar werden ze heengebracht. En dan werden ze daar...

I-2: Bij dat militair tehuis?

G: Ja, precies.

I-1: Waarom werd dat gedaan, volgens u?

G: Dat we natuurlijk kwaad waren op die meiden. Die hebben natuurlijk met die Duitsers bezig geweest.

I-1: Meisjes van plezier, waren het?

G: Ja. Ik heb het zelf niet gedaan hoor. Maar ik heb het wel gezien. Maar ik vond het ook niet erg hoor.

I-1: Ze verdienden het?

G: Het waren rotmeiden. Er waren er bij, die waren bij mij op school geweest.

I-1: Kende u die wel?

G: Ja, Bavelaar waren dat. Liepen ze met Duitsers. Zeker. Dat gebeurde. En dan moet je nog uitkijken ook, want dan haalden ze een Duitser erbij en dan was je niet klaar.

I-2: In de oorlog?

G: Ja, en dan moest je je nog netjes ook houden.

I-1: Heeft u wel eens razzia's meegemaakt?

G: Ja.

I-1: Waar vond dat plaats?

G: Thuis. Wat er gebeurde, dat begon in de Hongerwinter, is dat allemaal geweest. Het was ook in die tijd dat ik ook voor dat eten wegging. Dan hoorde je niet een waarschuwing, dat er een razzia. Kijk uit, kijk uit. Want een buurman, een buurjongen eigenlijk, dat was een timmerman, en die heeft een stuk uit de vloer gezaagd. Heeft daar een soort luik van gemaakt en die gingen wij daar dan onder.

I-2: U heeft zelf ook onder de grond gezeten?

G: Ja, is verschillende keren is dat gebeurd.

I-2: Dat was in het huis van uw vader en moeder...

G: In de Piet Heinstraat [nr. 4].

I-1: Met z'n hoevelen zat je dan onder de grond?

G: Met zijn tweeën of met zijn drieën. Ik had nog een broer, had ik. Ik had er wel twee, maar de jongste dat hoefde nog niet. Maar er was een buurjongen en die moest ook mee. Die dacht: ik ben

nog jong, ik hoef niet mee, ja! Is hij nog in het oosten geweest van Nederland. Moest hij daar ook graven.

I-2: Hoe oud zou hij geweest zijn?

G: Een jaar of 17. 16-17 jaar.

I-2: Maar is het nog gebeurd dat u onder de grond zat en er aan de deur werd geklopt?

G: Ja, die Landwachters die deden dat, die kwamen bij ons binnen. In de zomer was dat, dat weet ik nog wel. En dan was het warm weer en dan hadden we de ramen, hadden we open gedaan, weet je wel? En toen was het al acht uur geweest, weet je wel? En dan mocht je niet meer buiten. En toen kwamen die lui; die mochten wel. En die kwamen in je huis.

I-2: In de woonkamer, op zoek naar jongens, mannen? En u zat onder de grond?

G: Ja, zo gauw als je gehoord had dat die lui kwamen, in een soort groep kwamen ze dan, kwamen ze aanzetten, en dan was het gelijk van: maak dat je weg kan, maak dat weg kan. Dus wij zaten gauw onder de grond. Dus ze hebben niks gezien natuurlijk.

I-1: Vreselijk, angstig hè?

G: Maar het was helemaal een rare tijd. Ik had een oom die was brugwachter, van de gemeente hier in Leiden; dat was een aardige familie, die was aangetrouwd, maar een aardige vent. Die hadden twee jongens hadden ze. En toen moest ie ook in 1943 naar Duitsland. Is hij niet gegaan, is hij ondergedoken. Maar die lui van de ondergrondse die gingen dikwijls dan, die distributiebonnen, die gingen ze dan proberen ergens weg te halen, begrijp je? Twee jongens hadden ze, een was nog jong, die was een jaar of 15, 14 of 15 jaar. Maar die oudste die was 17 jaar. Nee, 18 of 19 al. Want die moest naar Duitsland toe. Moest ie daar bij die ondergrondse; op een gegeven moment werden ze gepakt. Een gedeelte dan, hij niet, hij werd niet gepakt. Maar hij moest wel maken dat ie weggeweest natuurlijk. Dus toen is teruggegaan naar huis, bij zijn ouders weer. Wie dat geweest zijn, dat weet ik niet, maar het zal de Duitse politie geweest zijn en die hebben daar op de een of andere manier achter gekomen dat die zoon bij zijn ouders weer, begrijp je?

I-2: En is hij toen gearresteerd?

G: Ja, in de nacht. Maar wat hadden ze nou gedaan? Ze hadden daarboven hadden ze een kamertje al een beetje klaargemaakt voor als het zou gebeuren; dan kon hij zo in de dakgoot, maken dat hij wegwam. En dat is ook gebeurd. Wat deden die Duitsers toen ze gezien hadden dat die jongen daar geweest was? Toen hebben ze die oom van mij met zijn zoon, mijn neef dan, die hebben ze meegenomen.

I-2: In plaats van die jongen namen ze zijn vader en zijn broer mee?

G: Naar Duitsland. In een concentratiekamp. En die jongen heeft gezien dat zijn vader werd doodgeschoten.

I-1: Vreselijk.

I-2: In het concentratiekamp?

G: Ja. Had iets met voedsel gedaan. Hij heeft zijn vader nooit meer gezien. Hij is wel weer teruggekomen. En die jongen heeft zijn leven lang, die ander, die oudste dan, altijd...

I-2: Als een soort schuld ervaren misschien dat hij weggelopen was en dat zijn vader in zijn plaats gearresteerd is geweest? Zo, dat is een zwaar verhaal zeg.

G: Ja, ja, dat is gebeurd.

I-1: We gaan het nog even hebben over iets leuks. Dit was de oorlog. Ik ben benieuwd: wanneer hebt u uw vrouw leren kennen en waar?

G: Dat was in de oorlog. Ik had toch verteld van die gitaar, dat was een mandoline, een mandoline-orkest, daar speelde ik ook in [Chr. Mandolineclub 'Ars et Labor']. Maar mijn vrouw, toen was ze nog geen vrouw, maar die speelde daar ook in, begrijp je? En zo is dat begonnen.

I-1: Oh, wat leuk.

G: Ja, vlak na de oorlog.

I-1: En hoe lang heeft u verkering gehad voordat u ging trouwen?

G: Vier jaar, vanaf 1945 tot 1949.

I-2: Vond u dat niet heel erg lang?

G: Ja, moet je luisteren: er was geen huis, er was niks. Er was allemaal armoe.

I-1: Want u bent ook in gaan wonen, toen u ging trouwen?

G: Ja, bij een oma van mijn vrouw. Die had een huisje hier op de 5e Binnenvestgracht. Daar hebben we nog zeven jaar hebben we daar gewoond.

I-1: Zo, dat is nog een aardige tijd. En toen bent u verhuisd?

G: Die oma die was, laten we zeggen, twee jaar heeft dat geduurd en toen is ze weggegaan. Toen is ze naar een voor oudere mensen, weet je wel?

I-1: U hebt daar zeven jaar gewoond en toen bent u verhuisd naar?

G: Alphen. Na de oorlog ben ik naar Samsom gegaan.

I-1: En toen woonde u ook in Alphen?

G: Nee, niet eerst natuurlijk. In 1945 ben ik dus bij Samsom gaan werken. Eerst met een boot gingen we naar Alphen toe. Dat heeft een maand geduurd of zo iets. En toen was er een bus en die bracht die mensen, want het spoor was helemaal kapotgemaakt met die bombardementen. Die Engelsen deden dat. Dus met de bus gingen we dan naar Samsom toe.

I-1: Toen bent u uiteindelijk ook in Alphen gaan wonen?

G: Nou, heel lang, een tijd hoor. Eerst getrouwd zijn we toen, toen hebben we daar in de Binnenvestgracht gewoond.

I-1: Daar heeft u ook uw kinderen gekregen?

G: Daar hebben we twee kinderen, eerst een meisje en toen een jongen. En toen was het, in 1957 zijn we naar Alphen gegaan. Want ik zag het niet zitten dat ik altijd maar naar Samsom te rijden, heen en weer. Dus toen kregen we een aanbieding dat we daar een mooi huis konden krijgen. Want zo geweldig mooi zag het daar niet uit, daar in de 5^e Binnenvestgracht. Dus toen zijn we daar heen gegaan. In 1957 is dat geweest, eind juni, dat weet ik nog wel. Twee jaar hebben we daar gewoond.

En toen stond er een advertentie van het Archief dat ze een boekbinder nodig hadden, begrijp je? Conciërge/boekbinder.

I-2: En wat maakte het dat u terugging van Alphen naar Leiden; waarom deed u dat?

G: Nou, leuke baan.

I-2: U wilde weg uit Alphen?

G: Ook ja. Nou, mijn vrouw had het niet naar haar zin, want die mensen waren vreselijk bemoeiachtig. Echt een dorp; het was nog een echt dorp.

I-1: Ze wilde ook naar Leiden terug, want zij was van oorsprong ook een Leidse?

G: Ook een Leidse, we waren allebei Leidse. [Adriana Nagtegaal, geb. 24-11-1926 als dochter van Hendricus Nagtegaal (Leiderdorp 1-12-1900, Leiden 31-7-1966, brugwachter, en Geertruida Nievaart, geb. 16-5-1897]

I-1: En was zij ook uw eerste vriendinnetje?

G: Nou, ik heb wel meerdere, maar dat was niks geen... Twee heb ik er in ieder geval wel gehad; dat ging niet, nou ja...

I-1: Dat waren gewoon vriendinnetjes?

G: Nou...

I-1: Wel een kusje of een aaitje?

G: Ja, dat wel, maar voor de rest...

I-1: Er was vroeger geen seksuele voorlichting, maar hoorde u via vriendjes of op school wel eens wat?

G: Nee, ook niet. Nooit.

I-1: Hoe wist u dan van de bloemetjes en de bijtjes?

G: Op een gegeven moment dan ga je dat wel begrijpen, natuurlijk.

I-1: Oh, toch wel?

G: Ja, tuurlijk.

I-1: Kende u iemand waar u dat aan kon vragen?

G: Nee.

I-1: Ging je dat gewoon zelf ontdekken?

G: Je hebt wel eens een boekje....

I-1: Oké.

G: Mijn ouders, die ook niet. Ook de ouders van mijn vrouw, die waren precies hetzelfde. Ik mocht niet eens in de gang staan, weet je wel? "Zeg hé, nou is het wel genoeg geweest hoor!"

I-2: U was geen moment samen?

G: Nee, echt niet, nee.

I-2: Onvoorstelbaar eigenlijk, hè?

G: Een hele andere tijd. Moet je eens luisteren, je had toch ook geen voorbehoedsmiddelen? Dat had je toch niet, nietwaar? Dat was een motje, zeiden ze dan.

I-2: U hoefde in die tijd gelukkig niet naar Indië?

G: Ik niet nee. M'n broer wel. Mijn broer is geweest; die is in 1947 naar Indië gegaan.

I-2: U bent niet in het leger geweest, hè?

G: Nee, ik niet. Ik ben wel gekeurd daarvoor, maar ik had nog steeds die maagzweer en die zaten nog in mijn dossier in het Academisch Ziekenhuis, het LUMC. Daar hadden ze die spullen ook nog. Want ik ben wel gekeurd daarzo, dat was in het Joodse Weeshuis.

I-2: Oh, daar bent u gekeurd?

G: Daar ben ik gekeurd. Ik heb dus gezegd dat ik dat en dat had. Zijn ze dat nagegaan en op een gegeven moment kwam er iemand naar mij toe: "U kunt naar huis gaan", zegt ie, "want u gaat niet naar Indië".

I-1: U blij?

G: Hartstikke blij. Ja, maar dan had ik toch moeten gaan. Ik geloof toch niet dat die lichting toen naar Indië zou gaan. Al had ik wel goedgekeurd, was ik toch niet daarheen gegaan.

I-2: Maar uw jongere broer dus wel?

G: Mijn broer wel. Hij is twee jaar jonger dan ik.

I-1: Maar even afsluitend, u heeft dus een hele prettige werkkring gehad hiernaast?

G: Ja, hartstikke leuk. Beetje anders als de ander.

I-1: Ja, maar dat heb je overal. En u heeft een heel fijn huwelijk gehad met uw vrouw, 60 jaar getrouwd geweest, mooie kindjes gekregen. Kijkt u fijn terug op uw leven?

G: Ja, ja.

I-1: En u heeft het nu ook nog fijn, zoals ik het begrijp?

G: Ja.

I-1: Dus u wilt nog wel een poosje mee?

G: Als ik kan, graag.

I-2: Nou, da's een mooi moment om af te sluiten.